

buit a «Baracan» és l'obra de Brison, filòsof neoplatònic del segle I. Es tracta d'una versió poc acurada que deriva del text llatí, però no pas de cap dels dos manuscrits conservats, que atribueixen l'obra a Galè. El text, que va tenir una difusió mínima, és editat a les pàgines 308-313 del volum.

El tercer i l'últim article d'aquest bloc estan dedicats a dues figures cabdals de l'apologètica cristiana: Ramon Martí i Vicent Ferrer. Marco Pedretti destaca la novetat que va representar el fet que el *Pugio fidei* reconegués a la tradició jueva extrabíblica un valor de *locus theologicus*. Tanmateix, Ramon Martí es va negar a veure ciència en l'activitat dels jueus de la seva època. Els jueus que li interessaven —sosté Pedretti— eren retòrics més que no pas reals. Per la seva banda, Alexander Fidora i Mauro Zonta estudien la tradició i la transmissió textual de la *Quaestio sollemnis de unitate universalis* de Vicent Ferrer i n'ofereixen un *stemma codicum* provisional.

En el penúltim article del volum, Carmen Caballero ofereix un estudi preliminar de la manera com la llengua materna dels jueus catalans va condicionar-ne el consum i la producció de literatura mèdica. Aquesta operació de transferència cultural es va traduir en quatre fenòmens lingüístics: 1) les traduccions del català a l'hebreu i a l'inrevés; 2) la transliteració a l'alfabet hebreu de textos en altres llengües, especialment l'àrab; 3) els glossaris i les llistes de sinònims per crear un lèxic especialitzat en medicina i farmacologia, i 4) la influència del català en els textos hebreus (indicis de pronunciació, terminologia no mèdica, discordances gramaticals).

El volum es tanca amb els *abstracts* dels dinou articles (p. 359-375) i amb un utilíssim índex de topònims, antropònims, obres citades i matèries (p. 377-397).

De realisme. Aproximacions i testimonis: novè volum d'«El Vuit-cents»

M. ÀNGELS VERDAGUER PAJEROLS

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

angels.verdaguer@uvic.cat

DOMINGO & LLOVERA (eds.): *De realisme. Aproximacions i testimonis*, a cura de Josep M. Domingo i Anna Llovera, Lleida: Punctum, 2013; «El Vuit-cents» 9.

El Grup d'Estudi de la Literatura del Vuit-cents de la Universitat de Lleida / Universitat de Barcelona i Punctum, des de 2007, estan duent a terme una feina magnífica en la col·lecció «El Vuit-cents»: *Escrips autobiogràfics, 1872-1889*, de Josep Yxart (a cura de Rosa Cabré); *Records*, de Pere Aldavert (a cura de Carola Duran); *C'est ça le théâtre! Josep Yxart i el teatre del seu temps*, de diversos autors (a cura de Rosa Cabré i Josep M. Domingo); *Jocs Florals de Barcelona en 1859*,

edició facsímil, documents i testimonis, a cura de Josep M. Domingo; *Homenatge als Jocs Florals de Barcelona. Any LXVII de llur restauració*, edició facsímil i pròleg de Joaquim Molas; *Guimerà i el premi Nobel. Història d'una candidatura*, d'Enric Gallén & Dan Nosell; *Cor infinit i altres poemes* de Joaquim M. Bartrina (a cura de Rosa Cabré, pròleg de Joaquim Molas); *Sobre literatura del segle XIX* d'Antònia Tayadella (a cura de Josep M. Domingo, coeditat amb la Universitat de Barcelona i la Societat Verdaguier; Premi Crítica «Serra d'Or» d'Estudis Literaris 2014). Vuit volums. Excel·lents i elegants edicions, i rescats i anàlisis de temes, llibres, qüestions i autors rellevants del segle XIX literari i alguns de poc tractats i/o inèdits.

Ara, amb data de 2013, de les intervencions de les jornades internacionals *Pensament i literatura en l'època del realisme* que tingueren lloc el 2007¹ —no totes les aportacions hi han pogut ser—, ha nascut el volum que ressenyem, el número 9 de la col·lecció «El Vuit-cents». A més, hi presenten tres col·laboracions extres en una tercera part, amb edició de textos ben diversos: es deu tractar dels «testimonis» del subtítol del llibre. Dues, a mans de dues joves investigadores —Conchi Chillón i Anna Llovera— i una, a càrrec de l'especialista en Yxart, Rosa Cabré: 1) «Onze textos de Ramon Martí i Alsina» (ps. 297-325) ofereix escrits ben diferents del pintor (1826-1894) —poemes en català i en castellà, cartes i fragments de discursos en castellà, etc.— per documentar el seu desconegut vessant «literari», d'escriptor; 2) a «Retrats de contemporanis, de Josep Yxart» (ps. 327-344), Cabré dóna dues sèries inèdites de textos; la primera, amb retrats més o menys incomplets de companys d'Yxart (Narcís Oller, Pepe Rufart, Pompeu Gener, Antoni Massó i Juan de Arana) i la segona amb *croquis* breus i incisius d'una setzena de personatges vinculats al món del periodisme i de la literatura (Francesc Miquel i Badia, Joan Mañé i Flaquer, Víctor Balaguer, Eduard Toda o Albert Llanas); i 3) l'interessant «Epistolari entre Narcís Oller i Isaac Pavlosky, 1885-1923. Extreps» (ps. 345-404), editat i anotat per Llovera, és una mostra de vint-i-tres cartes, no senceres, dels trenta-vuit anys de relació dels dos escriptors i de les cent seixanta-quatre que s'intercanviaren —i que es conserven a l'AHCB i a la BNF—, i hi podem copsar notes sobre la gènesi d'obres i d'escrits de cada un i sobre la tasca de difusió mútua, i judicis sobre autors i obres de la literatura catalana.

La resta, dividida en unes altres dues parts, constitueix el nucli del llibre. Són les «aproximacions» que apareixen al subtítol. A la primera (I), sis treballs: Laureà Bonet (UB), Xavier Ferré Trill (URV), Francesc Fontbona (BC), Montserrat Jufresa (UB), Yvan Lissorgues (Université de Toulouse-Le Mirail) i Josep Murgades (UB). A la segona (II), cinc: Rosa Cabré (UB), Josep M. Domingo (UdL),

1. Els dies 18 i 19 de desembre de 2007 van tenir lloc a Barcelona (Residència d'Investigadors) les jornades internacionals sobre *Pensament i literatura en l'època del realisme*. Convocaren el Grup d'Estudi de la Literatura del Vuit-cents (GELIV), amb la col·laboració de la Residència d'Investigadors (CSIC-Generalitat de Catalunya), de les universitats de Barcelona i Lleida, del Grup Interuniversitari d'Estudis Literaris del segle XIX, i de la Institució de les Lletres Catalanes.

Carola Duran (SV), Juan M. Ribera Llopis (Universidad Complutense, Madrid) i Magí Sunyer (URV). La segona aplega els treballs més explícitament sobre literatura i la primera, els més interdisciplinars a cavall de la filosofia, la literatura, la llengua, l'art i la ideologia.

Comença la primera part amb l'aportació de Laureà Bonet que parla de «*La Ilustración Ibérica* i el jove Rafael Altamira. Neoclassicisme, romanticisme, realisme» (ps. 13-27) i que repassa, pel mateix ordre que anuncia al títol, la revista «multicultural», el jove escriptor d'articles i contes Altamira, la seva visió del neoclassicisme i del romanticisme i, sobretot, la seva sèrie d'articles «El realismo y la literatura contemporánea», que són uns documents que s'impliquen en el debat entorn del realisme-positivisme amb la figura central d'Émile Zola. En segon lloc, Xavier Ferré Trill, en «La cultura positivista de la revista *El Porvenir* (1876-1877)» (ps. 29-45), analitza la cultura positivista en aquesta revista barcelonina, després de treballar el context, els possibles referents i els articles que s'hi publiquen, per concloure que *El Porvenir*, vehiculant noves idees, va ser «un precursor destacat de la formalització del pensament positivista concretat [...] en el republicanisme de base territorial», que serà representat per Valentí Almirall. En tercer lloc, l'obra del crític d'art republicà Lluís Carreras Latorras (Mataró, 1840 - Barcelona, 1888) és l'objecte d'estudi de Francesc Fontbona en les seves «Notes» (ps. 47-59), en què presenta la seva carrera com a crític d'art «aspere i dur» o «d'opinions contundents», sobretot lligada durant una vintena d'anys a *El Diluvio* i que coneixem parcialment gràcies al que en digueren *a posteriori* —els anys 20 i 30 del segle xx— Feliu Elias, Carreras Candi o Rafael Benet, parlant d'altres artistes. En quart lloc, Montserrat Jufresa exposa «La imatge de Grècia en el pensament de Pompeu Gener» (ps. 61-80), a través de l'anàlisi de les diferents obres de Gener, una per una, inclosa la biografia *Mis antepasados y yo*: va revisant les traces gregues i els anotacions sobre Grècia, començant per *La Mort et le Diable* de 1880, acabant per *Filosofemas. Anotaciones de un pensador*, de 1918, i entretenint-se, sobretot, en *L'intel·lecte grec antic*, de 1905, per adonar-se que hi ha una visió ideal i romàntica, «comentada amb esperit crític i filtrada per un sedàs positivista». En penúltim lloc, Yvan Lissorgues, en «El naturalisme com a moviment literari oportú a l'Europa de la segona meitat del segle XIX» (ps. 81-104), procura dilucidar la coherència que hi ha a Europa en l'orientació realista-naturalista de la literatura de la segona meitat del XIX, entesa com a forma d'art moderna i oportuna al moment —tot i les diferències de cada país on germina i creix—, i repassa quins són els trets i la tipologia de la novel·la «naturalista». Finalment, tanca la primera part del llibre el treball de Josep Murgades, «Fabra, el naturalisme previ a l'arbitrarietat» (ps. 105-115), que aporta una nova mirada sobre els estudis i la primera gramàtica de joventut de Pompeu Fabra, caracteritzat com a «neogramàtic» («Junggrammatiker») —el lingüista descriptivista de la llengua real— i amarat de «supòsits naturalistes i positivistes», igual que la plataforma que el farà conèixer com a lingüista i teòric de la llengua literària, *L'Avenç*.

Sis aspectes diferents amb figures ben concretes, plataformes interessants i amb anàlisis d'obres i produccions diverses, vinculades al realisme-naturalisme.

Rosa Cabré obre la segona part amb unes llargues «Notes sobre els escriptors del realisme i la creació de la modernitat» (ps. 121-199), que focalitzen en l'exposició dels trets compartits pels escriptors i intel·lectuals catalans més importants de la segona meitat del segle XIX —els «moderns», hereus del 68 i els de la generació de la Restauració: la compartició de dos mites (el general Prim i Clavé), les seves relacions personals, l'actitud i el pensament regeneracionista (tant científista com catalanista i cultural), l'aposta per la modernitat i per la ciutat, o la confluència de molts d'ells a *La Vanguardia* a partir de 1888. A continuació, Josep M. Domingo, a «Poesia per al segle. Notes sobre la poesia i realisme, 1868-1880» (ps. 201-234), molt ben acompanyat per cert amb facsímils de poemes i dibuixos de la premsa i d'Apel·les Mestres, ens descobreix un panorama —ho presenta en diversos episodis— de novetats, intents i propostes de nova poesia els anys de l'anomenada «crisi del romanticisme», en mostres a la premsa i centrat en dos grups, amb noms com Joaquim Riera i Bertran i Josep Roca i Roca —de La Jove Catalunya— i els germans Aristides i Apel·les Mestres —del grup republicanofederal. En tercer lloc, Carola Duran examina, partint del programa literari que presenta Joaquim Riera i Bertran el 1871, les propostes literàries aparegudes a la revista *La Renaixensa* entre 1871 i 1880 (ps. 235-256) i que es concreten en els tres grans gèneres literaris —el teatre, la poesia i la narrativa— sempre amb la intenció de renovar-los i fer-los adients a l'època. En quart lloc d'aquesta segona part, hi ha l'estudi de Juan M. Ribera Llopis, titulat «La presència dels intel·lectuals positivistes i dels escriptors realistes catalans en les revistes madrilenyes: dels índexs de la *Revista Contemporánea* (1875-1907) als volums de *La España Moderna* (1889-1914)» (ps. 257-274). I, per últim, Magí Sunyer escriu sobre «Poesia positivista revolucionària a frec del Modernisme» (ps. 275-293), tot revisant dos llibres de Josep Aladern (Cosme Vidal) de 1891, *Impietats* i *Sagramental*, «un producte, si no original, peculiar, com a creuament d'unes línies estètiques i ideològiques [realisme, positivisme, revolució] plenament modernes».

Cinc aportacions que analitzen, com hem vist, noms d'escriptors, de crítics i de poetes, la seva presència a la premsa i les seves propostes més o menys innovadores, en el marc del «realisme» sobretot dels anys 70 i 80 del segle XIX.

La utilitat de tot el volum queda reblada, a més, per l'índex onomàstic final (ps. 405-423). I, com a cloenda, copiem uns mots de Josep M. Domingo al pròleg: el llibre és «un banc de lliçons, dades, rastres i suggeriments imprescindible per a la revisió del camp literari i artístic de la segona meitat del vuit-cents». Ben bé, això.